

GLOBALIZATION, POSTMODERNISM AND POSTTOTALITARIANISM – “WRITER IN COMMUNISM”

Laurențiu Ichim, Prof., PhD, "Dunărea de Jos" University of Galați

Abstract: Unusual as a creator, Ștefan Agopian proves his uniqueness even in his decision to publish his memoirs. In the light of the novelist's previous specific theories on biographical genres and literary concerns, "Writer in communism" is a game of stereotypes and diverted memoirs – when not simply ignored – towards the ease with which postmodernism or maybe post-postmodernism regroup literature signs and markings to relatively new significant structures. Beyond the apparent easiness and genuineness of writing, the text conceals a developed and procedurally refined writing and an uninhibited style that connect it to the current literary practices.

Keywords: writing memoirs, literature, text architecture, postmodernism, totalitarianism.

I. Scriitor în comunism și critica actuală

Considerat de mai toate vocile critice cu autoritate de astăzi un scriitor atipic, greu de încadrat într-o generație literară de creație, într-o direcție sau școală literară, Ștefan Agopian publică o carte de memorii care nu-i știrbește cu nimic aura de prozator nonconformist, în răspăr cu toate concesiile pe care scriitorii consacrați le fac, mai des sau mai rar, po(i)eticilor acreditate.

Scriitor în comunism (niște amintiri) (Agopian, 2013) este o carte care, dacă ar face prozeliți, ar obliga teoria genurilor biograficului la o reasezare a (anti)regulilor poetice și, dacă nu spun prea mult, chiar la o redefinire a conceptelor. Nici memorialistică propriu-zisă, nici roman autobiografic, nici autobiografie, ci câte ceva din fiecare în același timp, formula de scriitură adoptată de Agopian a suscitat, deși nu foarte puternic, interesul criticilor literari obișnuiți cu non-obediința scriitorului în genere, receptori experimentați prin lectura susținută a publicisticii romancierului. Critici care s-au străduit să-i identifice temele, specificitatea amprenteii stilistice, strategiile de (re)(non)(de)ficționalizare inconfundabile, efectele ispitei pe care o exercită asupra memorialismului *ad-hoc*, autorul de romane, precum și imaginea *epocii de aur* așa cum o văd ochii unui prozator care își împrumută vocea naratorială, redundanțele tematice ale memoriei și malițiozitățile stilistice (să le zicem așa!) unor personaje ale scriiturii ce fac parte dintr-o retrospectivă personal(izat)ă în cel mai nonconformist mod.

Printre criticii interesați de scriitura de ultimă oră a lui Ștefan Agopian, Alex Goldiș remarcă din capul locului *influența stilului cațavencian* asupra scriiturii memorialistice, insistența pe *pitoresc* și pe *anecdotic*, suspendarea hotărâtă a ispitei spre *autoreflexivitate* care-l încearcă pe orice memorialist. Oferindu-se de bună voie drept *cobai* pentru o monografie a devenirii *scriitorului în comunism*, ca și a totalitarismului comunist văzut din interior și redat post(post)modernității sub fața lui carnavalescă și veselă, superior ironică, dezinhbată, ce corelează nuanța de derizoriu a subtitlului (*niște amintiri*), cu perspectiva voios-denigratoare a scriitorului post-totalitar. În acest mod, acea *monografie autentică a instituției literare în comunism* își păstrează, la nivel factual, datele autentice, dar care sunt preluate într-o dicțiune inconfundabilă, malițioasă cu (de)măsură și subiectiv-recuperatorie. (Goldiș, 2014)

În această ordine de idei, Daniel Cristea Enache (care semnalează *obsesia de a deveni*

mare scriitor, ce îl apropie pe Agopian, cu *Scriitor în comunism*, de Marin Preda, cu al său roman indirect *Viața ca o pradă*) arată de ce romancierul nu e *nici pro, nici anti-comunist*, experimentând cu talent *a-comunismul*. (Cristea-Enache, 2014, I)

G. Gheorghisor extrage trăsăturile ce alcătuiesc un profil naratorial, dinamic, care împărtășește aceleași opțiuni lexicale și atitudinale cu publicistul *iscusit și alert, colportor, impudic* și, surclasându-le pe toate, *nemilos*. (Gheorghisor, 2007) Iar Simona Tache își pune întreg articolul de întâmpinare sub semnul apreciativ al dicțiunii repetabile a lui Agopian. Ceea ce se rezumă la *a dezbrăca realitatea de eufemisme*. (Tache, 2014)

În fine, dacă este să-i dăm crezare memorialistului însuși, pe baza interviului acordat și publicat în filtrul afectiv și subiectivitatea perspectivei sunt declarate și asumate ca atare, iar motivația de fond a amintirilor rezidă în aceea că, în calitatea sa de *bun cititor* (nicio nuanță autoironică aici!), *voia să scrie o carte care să-i placă* (malițiozitatea la adresa colegilor de breaslă este, aici, evidentă!). (Agopian, 2014)

II. Scriitor în comunism – memoriile unui nonconformist

Amintirile lui Ștefan Agopian arată limpede cum, în plină globalizare și cu o zestre postmodernă consistentă, chiar dacă de evidentă coloratură est-europeană, ce încă mai angajează polemici și dezbateri pe tema identității *literaturilor mici*, a canonului, a impactului ideologicului asupra fenomenului cultural și a scriitorului român care încă mai fuge de trecut. Sau, atunci când s-a săturat să fugă, își transformă *părinții* în etichete de muzeu și derivă din reminiscențele totalitarismului impregnat mentalitar și lingvistic, un discurs identitar inedit, vecin *je m'en fiche-ismului* zgrunțuros la lectură ori, și mai bine, ironiei ce s-a dovedit întotdeauna cea mai bună armă contra totalitarismelor de orice fel ca și contra unei eventuale prea bune păreri a scriitorului despre sine.

De aceea, în loc să sune demn în cadențele unei *laudatio* fără cusur, *amintirile* lui Agopian regizează comedia de discurs a eșecurilor. *O introducere* înșelătoare – dacă n-ar funcționa cum trebuie atenționarea aluzivă din titlu – se încheie cu o falsă previziune ironic-muşcătoare la adresa semnatarului cărții. *Poet din naștere* – precum toți românii – Agopian pierde șansa de a deveni, sub aripa ocrotitoare a lui Mihaela Dragomir, un poet lipsit de valoare: „Un fost legionar metamorfozat în comunist feroce n-ar fi putut să facă din mine altceva decât eram, un poet mediocru.” (Agopian, 2013: 9)

Începuturile sunt nici mai mult nici mai puțin decât o înșiruire de eșecuri, am putea zice, un periplu postmodern printre poeți și prozatori ai momentului, agrementat cu discreditarea (uneori în exces!) a propriilor încercări lamentabile de literatură. Stilistic, două registre importante se conturează de la bun început: cel serios, (aparent) motivat biografic, identitar și valoric, și cel ascuțit ironic, care îl oglindește programatic-deformator pe celălalt.

E ca și cum memorialistul se hotărăște să aplice *amintirilor* sale două grile de lectură: una *canonică*, obediență față de teoriile asupra scriiturii memorialistice, iar cealaltă distructiv-ireverențioasă, gata mereu să deschidă ochii cititorului pudibond către forța vie a cuvântului neaș, ca și către adevărata față a *vieții scriitorului în comunism*. Postmodernă, fără doar și poate, această delegitimare simultană a feței și a reversului factualului și ale scriiturii permite o derobare explicită și de la morala anticomunistă și de la morala supraviețuirii prin cultură. Cu alte cuvinte, „comunismului nu-i pasă de mine și nici mie de el.” (Agopian, 2013: 12)

Ajuns în cenaclul literar condus de Miron Radu Paraschivescu și pilotat de poetul

Vintilă Ivănceanu, tânărul Agopian înregistrează un prim succes cu efecte dintre cele mai omenești cu putință: „O săptămână am stat ca pe jeratic în așteptarea răspunsului lui Vintilă Ivănceanu. Pe jărat sau nu, până la urmă săptămâna a trecut și, când am ajuns în fața lui Ivănceanu, care perora în holul Uniunii Scriitorilor, mă căcam pe mine de emoție. Apoi m-am căcat de fericire: îmi plăcuseră povestirile și puteam citi în cenaclu când poftea inimioara mea. Inimioara mea a poftit săptămâna următoare [...]” (Agopian, 2013: 14)

Onirismul nu i se potrivește prea bine viitorului romancier, așa că își permite, ca memorialist, o digresiune menită să aplice o etichetă usturătoare unui poet bun: Adrian Păunescu. Iar atunci când revine la firul istoriei, o face pentru a schița o mică istorie a mișcării onirice, cu informații precise, în spatele cărora se ghicesc surse de autoritate, dar care coabitează frățește cu bârfa și cu pictura de budoar (Pop, 2014).

Copilăria unui viitor scriitor în comunism compactează date și informații de tip genealogic, în cadrul cărora figura maternă se impune cu fermitate, în pofida sentimentelor negative pe care i le trezește fiului. *Efectul de direct al reproiectării evenimentelor, stilul live, uzual, de o transparență elaborată* apropie scriitura de cea a romanului autobiografic (Daniel Cristea-Enache, 2014, II), dar cu toate componentele privite în oglinda deformatoare a memoriei. În registrul ironic al textului, scenele din copilărie dobândesc inimitabila nuanță de umor negru, dens, care acoperă fața cenușie a epocii, și totodată o gamă foarte largă de nuanțe, de la aluzia cu tentă erotică: „Era în timpul războiului, cred. Bunicu-meu, Sebastian, s-o fi plictisit de familia lui și a murit de o încurcătură de mațe la puțin după fuga maică-mii la București. Nu știu cât o fi stat cu neamțul ei Vica, nu prea mult probabil, dar în timpul războiului lucra ca vânzătoare la magazinele La Fayette și era încurcată cu un șef de raion evreu. Descoperise, fără nici un fel de prejudecăți, farmecul discret al bărbaților evrei.” (Agopian, 2013: 28), la deslușirea fără perdea a preocupărilor tatălui Arșag Acterian, soldat *de căcat* dintr-un batalion disciplinar ce urma să fie trimis în linia întâi a frontului de est, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Iată, spre exemplificare, soluțiile care l-ar fi putut salva de front: „Altă soluție era să faci rost de un tuberculos și să te înțelegi cu el să-ți dea zilnic o porție zdravănă de flegmă, pe care tu, om serios, aveai s-o bei conștiincios. Îmbolnăvirea era aproape sigură și, cum nimeni nu avea nevoie de un tuberculos, trecerea în rezervă era ca și aranjată. Ei plătiseră deja un furier, care se jurase că știe mai mulți localnici bolnavi de tuberculoză și se învoise cu unul dintre ei să exspectoreze într-un borcan. I-au arătat și lui taică-meu un borcan plin cam o treime cu un lichid verzui. Dacă avea niște bani îi putea face rost și lui de așa ceva. Sau poate că prefera varianta cu injecția în picior. Nu-l costa nimic, era mai elegantă și mai sigură. În definitiv nu orice om era în stare să bea o jumătate de borcan cu flegmă și asta mai multe zile la rând. Pe taică-meu nu-l îmbia niciuna din soluțiile propuse de prietenii borfași. Nu era el prea școlit, dar știa bine ce-i aia o tuberculoză sănătoasă. Și auzise și de septicemie. Firește, mai puteai să-ți tai două-trei degete de la mâna dreaptă sau, mai sigur, să-ți explodeze în mână focosul de la o grenadă. Șuții din Colentina aveau deja pregătite mai multe focoașe și un satâr bine ascuțit, pe care îl furaseră de la bucătărie.” (Agopian, 2013: 32-33)

Citit în grila malițioasă a fiului, comportamentul personajului aparte care este mama Mărioara este văzut ca făcând un cumul de păcate: hoată, manipuloare de bărbați, mincinoasă, certărească, profitoare, părăsindu-și în cele din urmă fiul și pe bărbatul cu care-l făcuse. Amintirea ei – în postcomunism – denotă o lipsă programatică și suspectă de empatie

cu aceea care, în astfel de situații, este o figură prin excelență luminoasă și caldă: „De când tot scriu despre taică-meu, dar și din cauza crizei ăsteia mondiale și autohtone, care îmi stă ca o căciulă prea mare pe cap, am visat-o pe maică-mea în toată splendoarea ei mizerabilă.” (Agopian, 2013: 37)

Citit din unghiul sărăciei generalizate și al goanei după hrană, personajul Mărioara este prototipul supraviețuitoarei. Fără scrupule, e drept, dar pe deplin reprezentativă pentru epocă: „Oricât am urât-o, trebuie să recunosc că maică-mea a fost toată viața o expertă în arta supraviețuirii. Robinson Crusoe ar fi pălit de invidie dacă ar fi cunoscut-o pe insula lui populată cu capre și papagali. Numai că Mărioara, maică-mea, nu trăia pe o insulă pustie, ci pe o insulă numită comunism, o insulă mai săracă decât cea unde nimerise negustorul englez.” (Agopian, 2013: 40)

Episodul în care se relatează importanța prânzului duminical la care era obligatoriu să se servească, în văzul lumii, găină, vine să întărească forța noii ordini comuniste și rezistența *underground* a păturii mijlocii, burgheze. A mânca găină duminică la prânz echivalează cu a-ți păstra *cât de cât* statutul social. Și tot despre statutul social al întregii familii este vorba atunci când copilul Ștefan urmează să devină pionier. Mușcător-ironic, memorialistul comentează: „Să fii făcut pionier nu era de colea, era primul pas pentru a intra în minunata lume nouă pe care o construiau comuniștii și în care urma să trăim. Taică-meu a rămas indiferent la veste, era deja sătul de lumea nouă, dar maică-mea a găsit în chestia asta un bun prilej de a se fuduli.” (Agopian, 2013: 53)

Minunata lume nouă înregistrează cu satisfacție ultimele suflări agonice ale societății interbelice, meseriile care se practicau și care au dispărut treptat, distracția din Tîrgul Moșilor, jocurile copiilor săraci pe maidan, primele experiențe erotice ale băieților de 10-12 ani, manifestate exclusiv fiziologic, toate întrerupte de câte o *paranteză* digresivă tributară, ca procedeu, tehnicilor romancierului Agopian, în care se sistematizează *cuceririle socialismului*, faptele reprobabile celebre ale dușmanilor regimului și, desigur, întâmplări cu tâlc personal din biografia memorialistului. Mixate postmodern cu egală mărinimie, stau alături decretele Marii Adunări Naționale, arestările în *loturile* Noica-Pillat, debutul editorial al lui Nichita Stănescu și plecarea în Brazilia a prietenului Georgelu Mera, despre care memorialistul are amintiri de neșters: „cel mai bun prieten și principalul partener de labă.” (Agopian, 2013: 65)

După plecarea acestuia se încheie etapa copilăriei în termeni de intertext ținut în frâu de aceeași autoironie jucată cu dezinvoltura intelectualului rafinat sastisit de *anxietatea influenței*: „Odată cu plecarea lui Georgelu în Brazilia, copilăria mea se apropia cu pași repezi de sfârșit. Deoarece nu sunt Tolstoi care a debutat cu trilogia *Copilăria. Adolescența. Tinerețea*, o să sar peste adolescență pentru a mă ocupa, cam la întâmplare, de tinerețea mea.” (Agopian, 2013: 90-91)

Povestirile din armată ocupă mare parte din *Tinerețea unui viitor scriitor în comunism*, prilej pentru cititorul lipsit de (false) pudibonderii să afle cum poate să funcționeze o *fabrică de tatuaje* sau cum se face monta / fecundarea la animalele și la păsările domestice. Sau despre cum se pot rezolva problemele sexuale ale soldaților încartiruiți - prin urlat, noaptea, pe câmp.

Eliberat din armată, acolo unde începuse deja să *construiască socialismul*, intră în breasla scriitorilor cărora, în cele mai multe cazuri, puțin le păsa de ideologia unică a

partidului unic. Îi preocupau modalitățile de a câștiga bani pentru așa-zisa documentare, adică de a trăi pe spezele statului, ca *scriitori profesioniști* și, din nou, aici, o *paranteză* sintetic-edificatoare asupra statutului scriitorilor tineri în noul regim, comunist, prilejuiește o răsucire metatextuală recuzată (sau nu!) ironic: „(...) hotărâți, unii dintre ei, dacă nu toți, să ajungă scriitori, la fel ca șmecherii care mimaseră entuziasmul cu numai zece-douăzeci de ani înainte și care, după ce pupaseră regimul în bot și în cur, acum se bucurau de toate privilegiile posibile, ei bine,ăștia tineri, nemaivând ce să pupe cu adevărat, s-au considerat, scurtă vreme, din '65 până în '71, oameni liberi, și au scris ce le trecea prin cap, prin capul lor, nu prin capul Partidului. Constat că am scris o singură și lungă frază: s-a întâmplat așa deoarece pe vremea aia îl citeam pe Faulkner, căruia, astfel, i-am adus un minim omagiu.” (Agopian, 2013: 135)

Avatarurile romanului *Ziua mâniei* sunt istorisite aici, dar nu cu pre(ten)țiozitatea poeticianului, ci cu pragmatismul lucid al scriitorului care, conștient de talentul său, caută o cale de evitare a presiunii ideologice. Accentul pus pe impostura lui Alecu Paleologu degenerază treptat către un portret nimicitor, în fapt, nonșalant-ironic la nivelul dicțiunii. Este vorba despre redactorul la *Cartea Românească*, același care a refuzat publicarea cărții de debut a prozatorului. debutul lui Agopian întârzie, din acest motiv, cu opt ani. Așa încât memorialistul se răfuiește *post factum* cu inamicul său personal: „Nu aveam nici un motiv să-l suspectez pe bărbatul din fața mea de impostură: era, în definitiv, urmașul fictiv al unor împărați bizantini, făcuse cinci ani de pușcărie politică, debutase strălucit la 51 de ani, în 1970, și era redactor la Editura Cartea Românească.” (Agopian, 2013: 151)

Așadar, debutul are loc tocmai în august 1979, cu succes, iar cel de-al doilea roman publicat, *Manualul întâmplărilor*, atrage definitiv atenția, interesul și chiar elogiile criticilor importanți ai momentului. Semnalul îl dă, paradoxal, criticul comunist Paul Georgescu, omul căruia Agopian îi poartă o firească recunoștință. Previziunea lui se adevărește și ea încheie periplul dezordonat al scriitorului prin vremuri: „Încă de la debut Mircea Ciobanu mă bătuse la cap să-i dau cartea și lui Paul Georgescu. N-am făcut-o dintr-un motiv simplu: Paul Georgescu era un comunist înrăit, chestie care nu-mi trezea nicio simpatie. Când mi-a apărut *Tache* mi-am călcat pe inimă și i-am dat-o. Pe 3 septembrie 1981, Paul Georgescu semna în România literară o cronică fulminantă în care spunea, printre altele: «La a doua sa carte, tânărul Ștefan Agopian se arată un excelent povestitor, cu un fel al său deosebit, ce merită ploconelile toate.». Din acel moment, destinul meu ca scriitor s-a schimbat total.” (Agopian, 2013: 172)

Bun prieten cu Nichita Stănescu, Agopian rememorează episoade din existența poetului în calitate de martor și narator credibil, dar care continuă să-și împăneze discursul cu nelipsitele secvențe descurajante pentru spiritele subțiri, cu toate că acestea dau o savoare frustă perfect digerabilă și desăvârșit asimilată în individualitatea performativă a discursului. Altfel spus, prin fragmentarea cu termeni de argou sau chiar tabu scriitura dobândește o autenticitate specială, dă impresia de viu, de trăit pe loc, aici și acum, în timp ce tocmai se povestește, iar impresiile povestitorului *fîiță de hârtie* sunt identice cu cele ale naratorului de altădată,

Spontaneitatea – dacă nu cumva e truc literar – dă un plus de autenticitate întâmplărilor și personajelor scriiturii. Și câștigă și ea de pe urma stilului necenzurat.

Trecut prin acest filtru inedit, portretul lui Nichita Stănescu se constituie într-adevăr

din *linii frânte*, după cum crede Daniel Cristea-Enache, memorialistul încercând să se conformeze *observației reci, psiho-morale* și prin *îndepărtarea obiectului rememorării*. (Cristea-Enache, 2014, II)

Vârstele spirituale creatoare, dar și cele profund umane ale lui Nichita se rotesc în jurul câtorva teme-nucleu care ajută la aplatizarea timpului narat și atenuează, în egală măsură, dimensiunea cronologică a diegezei. Iată *curtea* de admiratori ai poetului, *salonul* acestuia, [„În vara lui '77, în jurul lui Nichita se formase un nou nucleu de plevușcă literar-artistico-numismatică (cum ar spune Nicolae Breban), se bea votcă, se citeau diverse producții literare mai mult sau mai puțin interesante și, cum nu exista încă o stăpână a casei, era o harababură de nedescris, practic «salonul Nichita» fiind deschis non-stop. E greu de spus ce era în capul lui Nichita în vara aia. Nu publicase nicio carte nouă de șase ani și scrisese (de fapt dictase – Nichita, cel puțin atunci când l-am cunoscut eu, nu mai scria nimic cu mâna lui) o parte din *Epica magna*”] (Agopian, 2013: 174), băutura și mai ales femeile – soții sau iubite – admiratoare sincere, admiratoare și informatoare, la fel de sincere, ale Securității, ca și talentul incontestabil al unui bărbat care fascina prin verbul său, dincolo de orice limite, chiar dacă, în timp, degradarea sa fizică și morală se accentuează. Se adaugă relațiile lui Nichita cu puterea comunistă, prestigiul de care se bucură, inclusiv în străinătate, dar și deraierile pro-comuniste greu de explicat. Sub semnul mitic al *pactului cu diavolul*, viața lui Nichita rezonază intertextual: „Mulți și-au pus problema dacă Nichita ar fi scris ce a scris dacă n-ar fi băut. Probabil că nu. Ca și Adrian Leverkühn, celebrul personaj al lui Thomas Mann, Nichita a făcut și el un pact cu diavolul. Acesta i-a oferit douăzeci și patru de ani de geniu, exact cât și lui Leverkühn. Și-a plătit datoria către diavol prin alcoolism și o moarte prematură. Am spus douăzeci și patru de ani din cauză că Nichita nu a băut până la douăzeci și șase de ani, spre râsul colegilor de generație, decât carcalete, un amestec de vin, sifon și sirop. Când a debutat, în 1960, cu volumul *Sensul iubirii*, putea de talent. I s-a părut prea puțin.” (Agopian, 2013: 176-177)

Cele două registre stilistice care continuă să funcționeze și aici, în raport contrapunctic, noncontradictoriu, adaugă frumuseții feminine, care l-a fascinat întotdeauna pe poet [iat-o pe Gabriela Melinescu, „o brunetă superbă, care-ți tăia respirația când o vedeai prima oară” (Agopian, 2013: 180)] o descriere malițios-ironică a „obiectului” dintre picioarele lui Nichita pe care poetul însuși, plin de umor, îl descria ca „fiind de categoria mijlocie-mică, cu aspect butonat” (Agopian, 2013: 179); a fost, fără îndoială, un maestru neegalat al formulelor memorabile, din care poeticitatea și genialitatea țâșnește prin toți porii, cum ar fi: „Am simțit că de plictiseală încep să-mi crească aripi din cur” (Agopian, 2013: 231)

Relațiile poetului cu autoritățile comuniste sunt susceptibile de a fi citite în dublu registru: pe de o parte, ca micromonografie a statutului unui scriitor consacrat în comunism, căruia statul îi asigură suficiente surse de venit ca să poată trăi cu mult peste nivelul mediu al celorlalți oameni, pe de altă parte, ca inventar al scurtelor răbufniri de indignare ori de ironie camuflată prin care Nichita își păstrează renumele de poet nesupus regulilor, iar Agopian își permite luxul *nevinovat* de a se redimensiona cu dezinvoltură în text, deghizat în naratorul memorialist: „În 1978, lumea literară era împărțită în două tabere, una bună și una rea. Scriitorii din tabăra bună se grupaseră în jurul revistei *România literară*, susțineau autonomia esteticului și erau sprijiniți de postul de radio Europa Liberă, cu care aveau legături strânse, chiar dacă ele erau clandestine. Se poate considera că Nicolae Manolescu era liderul grupării

bune. Cei răi aveau două reviste, *Săptămâna* și *Luceafărul*, erau protocroniști înrăiți, naționaliști și antisemiți. Securitatea îi sprijinea pe față, la fel și Partidul. E drept că în conducerea superioară de partid erau și oameni care, din diverse motive, sprijineau gruparea bună. Gogu Rădulescu era unul dintre ei. Era destul de educat, meloman de bun-gust și era căsătorit cu o evreică cu veleități de scriitoare. Cu toate că făcea parte din tabăra celor buni, Nichita cocheta și cu ceilalți. Avea în comun cu ei discursul naționalist pe care îl motiva cu dragostea lui pentru limba română și din când în când avea scurte puseuri antisemite.” (Agopian, 2013: 201-202) Cât privește relațiile cu critica literară, foarte bune, după cum se știe, intervenția (ne)autorizată a lui Agopian se reflectă în selecția tendențioasă a opiniilor critice care, citite în *raccourci*, indică fără dubiu simpatiile și, mai ales, antipatiile memorialistului. Care poate, aflându-se în posesia unui pamflet al poetului care-l vizează pe Nicolae Manolescu, să inițieze *post factum* un dialog de *idei îmbrăcate în forma deosebit de sensibilă a maliției* asezonată cu ceva venin de breaslă și care nu slujește nici criticului, nici poetului, ci doar idiosincraziilor memorialistului: „Cum spuneam, în 1978 Nicolae Manolescu l-a despăduchiat cam brutal pe îngerul lui Nichita și poetului i-a sărit țandăra. A dictat la repezeală un pamflet intitulat «Graba strică treaba», pe care până la urmă a renunțat să-l publice. Pamfletul a rămas la mine și, umblând acum vreo lună printre niște hârtii vechi, l-am găsit. Iată câteva fragmente din el: «Așa cum el (Nicolae Manolescu – n.m.) îi poate descrie pe alții, și alții îl pot descrie pe el: e o bucurie a literaturii române că există un țâfnos ca Nicolae Manolescu. Măhnirea coastei mele din care s-a născut Eva este însă aceea că domnia sa gândește uneori literatura ca pe un fapt sportiv, iar nu revelatoriu. (...) Să nu crezi, iubite cetitoriule, că nu-l iubesc pe Nicolae Manolescu. Dimpotrivă, îl iubesc, dar îi cert caracterul, îi urechez graba.» (Agopian, 2013: 204)

Un inventar al defectelor lui Nichita, reale, supralicitate sau pur și simplu inventate, nu scade cu nimic valoarea tendențios literară a acestui personaj fascinant al scriiturii, precedat de o legendă multiplicată și amplificată la nesfârșit. Căreia i se adaugă, din când în când, în momente ale scriiturii, nu știi dacă intenționat alese, dar evident bine plasate prin efectul de debușeu umoristic, de savoare a narațiunii și de desconsiderare distructiv-ironică a regimului comunist, ipostaze ale nonconformismului stănescian ce frizează uneori tragicomicul. „Nichita avea o geantă diplomat în care își păstra ordinele, decorațiile și medaliile pe care le primise în decursul vremii. Câteodată, când era mai bine dispus, se dezbrăca până când rămânea în boxerii lui negri și pe chiloții ăia își atârna decorațiile. Apoi se plimba țănoș prin fața celor prezenți zicând: «Uite, bre, așa ar trebui purtate decorațiile, în pielea goală, ca să vadă toată lumea că nu ai nimic de ascuns!» (Agopian, 2013: 223)

După moartea lui Nichita, se duc, unul după altul, majoritatea atinși grav de patima băutului, sau se retrag din viața literară activă mai toți *salonarzii*. O epocă întreagă, *epoca Nichita*, se stinge: „Fănuș Neagu a ajuns academician și a fost pe vremea guvernării PSD director al Teatrului Național. Nu mai bea din cauză că era foarte bolnav.” (Agopian, 2013: 240) „Augustin Frățilă (Gusti) a debutat târziu, în 1995, cu volumul de versuri *Gramatica morții*. A fost redactor la Editura All. A murit în 2010, la 57 de ani, din cauza unui cancer pulmonar. Gabriela Negreanu, poeta care i-a fost redactor la volumul *Opere imperfecte* (1979) și care a adormit în patul lui Nichita din cauză că a băut prea mult, ea nefiind băutoare, s-a sinucis în 1995, aruncându-se de pe blocul în care locuia. Avea 48 de ani. Ion Băieșu, Guță, cum îl alintau prietenii, a murit la 59 de ani, în New Jersey, în 1992. Alcoolul a pus hotărât

umărul la moartea lui.” (Agopian, 2013: 241)

Sfârșitul de poveste care încheie capitolul memorialistic dedicat lui Nichita Stănescu stă sub semnul aceluiși *pact cu diavolul* ajuns, acum, la scadență. Poetul pierde categoric pariul cu destinul, dar îl câștigă pe acela cu posteritatea.

Capitolul care îl are în centru pe Marin Preda este redactat, potrivit lui Daniel Cristea-Enache, „coerent, realist și comportamentist” (Cristea-Enache, 2014, II), ca și cum Agopian s-ar fi lăsat contaminat de bunăvoie de particularitățile scriiturii de tinerețe a prozatorului șaizecist. Subsecvențele capitolului indică o atentă dozare a informațiilor, o exploatare cu măsură a spațiului tipografic și grija pentru ținuta formală a textului.

Cu Marin Preda la Capșa – în care, pe lângă marele prozator, aspirantul la statutul de scriitor cu acte în regulă *se cacă pe el de emoție*, *Cu Marin Preda la doctor*, *Moartea lui Marin Preda*, *Marin Preda, bârfe* sau *Marin Preda, azi* [„cu mențiunea ironică: cititorii care admiră proza lui Preda pot sări liniștiți peste acest capitol” (Agopian, 2013: 259)], sunt fragmente ale unei *biografii exemplare* în sensul postmodern al formulei. Căci memorialistul este mereu însoțit de un (auto)ironist ce nu se dezmințe și care rămâne consecvent cu sine: „rău, atent, caustic, informat, sarcastic.” (Cristea Enache, 2014, I).

Așa se face că autoritatea culturală și marele talent al lui Marin Preda sunt dublate de reputația de mare băutor și de bărbat violent cu femeile. Ca și de scriitor care, pentru bani, a făcut destule concesii regimului comunist: „S-a vorbit mult și despre arghirofilia lui Marin Preda. Într-o scrisoare către prima soție, Aurora Cornu, Marin Preda scrie: «Când aud cuvântul bani am o tresărire de voluptate și de durere în același timp.» Tot Paul Georgescu povestea că nuvela *Desfășurare* Preda a scris-o ca să ia Premiul de Stat, un premiu uriaș la vremea respectivă (30.000 de lei, când salariul mediu era de vreo 600 de lei). E drept că a fost împins de la spate ca să scrie de același Paul Georgescu. Care mai apoi își bătea joc de autorul lacom de bani și de gloria efemeră pe care i-a adus-o un compromis de care i-a fost rușine până la sfârșitul vieții.” (Agopian, 2013: 258)

Opiniile critice ale lui Agopian rămân aceleași – Marian Popa, Eugen Negrici (chiar și) Nicolae Manolescu, iar efectele asupra romancierului Preda sunt marcante. *Moromeții* ar fi un roman „greoi, tern, adesea neglijent” (Agopian, 2013: 259), „linear, cronicăresc, bolovănos” (Agopian, 2013: 260) sau un instrument care, date fiind *exagerările* privind *sărăcia* lui Ilie Moromete, a sfârșit prin a *justifica colectivizarea forțată*. (Agopian, 2013: 260)

Și temele reconstrucției profilului scriptural al personajului Marin Preda sunt aceleași cu ale personajului Nichita Stănescu: relațiile cu regimul comunist, femeile care s-au perindat prin viața lui, procesul de creație, statutul socio-profesional, prestigiul de breaslă și sursele de venit. Numai că, în pofida senzației că, de foarte multe ori, personalitatea romancierului șaizecist apasă asupra neliniștilor unui Agopian care se simte din capul locului marginalizat, nefiind nici șaizecist, nici optzecist și hrănind, pe lângă *complexul de ultim venit*, o anume suficiență față de *scriitorul semizeu* (Cristea Enache, 2014, II), Agopian se dovedește a fi intolerant cu Marin Preda: „Una peste alta, lui Marin Preda nu i-au reușit prea multe lucruri în viață, chiar dacă, la o privire superficială, părea a fi exact pe dos. A debutat, în 1948, cu o carte excepțională, *Întâlnirea din pământuri*, dar vremurile nu mai erau potrivite pentru o asemenea carte. Comuniștii puseseră total mâna pe putere și realismul socialist, importat din URSS, a prins ca într-o menghină literatura română. Nici Preda nu scapă prea ușor din

malaxorul ideologic și povestirile din volumul de debut sunt considerate «anacronice, naturaliste, nu reflectă problemele arzătoare ale țării». Este dezorientat, dar dorește cu orice preț să ajungă scriitor, așa că în 1949 publică povestirea realist-socialistă *Ana Roșculeț*, de care apoi îi va fi rușine. Cu toate că e scrisă conform poncifelor epocii, povestirea este aspru criticată.” (Agopian, 2013: 262)

Înregistrează cu seriozitate suspectă eșecurile lui Preda (romanul *Risipitorii*, de pildă) și merge, ajutat de voci critice tendențios selectate, în direcția discreditării *Moromeților*. Impresia de înregistrare nudă a faptelor se subțiază progresiv, așa încât, la finalul capitolului, o (anti)concluzie lasă deschisă calea către o dublă direcție interpretativă: a biografiei lui Marin Preda, personaj al scriiturii lui Ștefan Agopian și a biografiei lui Ștefan Agopian redactată *malgré-soi, par lui même*.

Concluzie

Periplul memorialistic al lui Agopian se încheie, după câteva escale intitulate *La România literară, O călătorie la Bratislava, Adio, România literară*, la care se adaugă prozele reunite sub denumirea *Patru povestiri autobiografice (Un evreu necăjit, Câte ceva despre lucrul bine făcut, Oglinzi, pizdă și azotat de argint, Domni și domnișoare)*¹, cu *Un fel de concluzie: Vise de glorie și trândăveală*, în care mulțumește, jumătate în glumă, jumătate în serios, Partidului, Securității, lui Conu' Alecu Paleologu. Sub pojghița de nelipsită autoironie, însă, Ștefan Agopian rămâne consecvent cu sine: „Aveam 36 de ani când m-au primit în Uniunea Scriitorilor, doi copii și un ficat foarte sănătos. Stau astăzi și mă gândesc că, dacă nu erau « Tezele din iulie », Conu' Alecu cu lenea și ezitățile lui, Partidul și Securitatea atât de vigilente, astăzi eram de mult un nume pe o cruce la Cimitirul Armenesc. Nu-mi rămâne decât să le mulțumesc și să le port veșnic recunoștință.” (Agopian, 2013: 377)

Bibliografie

Agopian, Ștefan, *Scriitor în comunism (niște amintiri)*, Polirom, Iași, 2013

Cristea-Enache, Daniel, *Ucenic, calfă, meșter (I)*, disponibil la adresa http://www.observatorcultural.ro/Ucenic-calfa-mester-%28I%29*articleID_29741-articles_details.html – accesat la 1.04.2014

Cristea-Enache, Daniel, *Ucenic, calfă, meșter (II)*, disponibil la adresa http://www.observatorcultural.ro/Ucenic-calfa-mester-%28II%29*articleID_29761-articles_details.html - accesat la 1.04.2014

Goldiș, Alex, *Viața literară după Agop*, disponibil la adresa <http://revistacultura.ro/nou/2014/02/viata-literara-dupa-agop/> - accesat la 1.04.2014

Gheorghisor, Gabriela, *Amarcord-ul lui Ștefan Agopian*, disponibil la adresa <http://revistaramuri.ro/index.php?id=2674&editie=92&autor=de%20Gabriela%20Gheorghiu%20BAor> - accesat la 1.04.2014

Paul Bădescu, Cezar, *Interviu cu Agopian, Ștefan*, „N-aveam de ales: ori scriitor, ori nimeni”, disponibil la adresa http://adevarul.ro/cultura/carti/interviu-Stefan-agopian-scriitor---n-aveam-ales-scriitor-nimeni-1_530767bdc7b855ff568b06b0/index.html - accesat la

¹ Asupra cărora vom reveni într-un studiu aprofundat, ulterior

1.04.2014

Pop, Doru, *Un puzzle uriaș: comunismul!* disponibil la adresa <http://www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=2310> - accesat la 1.04.2014

Tache, Simona, *Amintirile savuroase ale unui scriitor prea sincer*, disponibil la adresa <http://www.simonatache.ro/2014/03/24/amintirile-savuroase-ale-unui-scriitor-prea-sincer/> - accesat la 1.04.2014